

**ON THE TERMS OF MEANING AND CONCEPT
IN TURKISH / TAKING A FRESH LOOK AT
OGDEN'S AND RICHARDS'S TRIANGLE**

**Türkçede Anlam ve Kavram Terimleri Üzerine / Ogden Ve
Richards'ın Üçgenine Yeniden Bakmak**

Suat ÖZER¹

Abstract

In the definition of the terms of meaning and concept, different ideas are put forward. Various disciplines have defined these terms from different view points, especially linguistics and philosophy have developed approaches from different aspects and done hypothetical studies. The referred disciplines have assessed according to their interests and tried to generate equivalents to the contents of the terms. Nowadays in which the solution of the mystery that is originated from the own nature of the problem, hasn't been done yet, the situation in terms of Turkish seem more complicated than it is supposed. The approaches relating to the meaning and notion of the hypothetical studies whose general principles haven't become clearer, carry the same complication's signs. The basic reference point in this study is the diagram on which Ogden and Richard study and shows the meaning's occurrence. Our purposes are to present historical perspective in occurrence of the meaning and to perform current readings by looking at this diagram. The article consists of three main parts. The first part which follows the introduction part is separated for the meaning, second part is separated for the concept and the last part is separated for the commentary and result.

Key Words: *Meaning, concept, Ogden, Richards, Turkish.*

Özet

Anlam ve kavram terimlerinin tanımında birbirinden farklı görüşler ileri sürülmektedir. Çeşitli disiplinler bu terimleri farklı yönlerden tanımlamışlar, özellikle dilbilim ve felsefe her iki konuya değişik açılardan yaklaşımlar geliştirmiş ve kuramsal çalışmalar yapmıştır. Anılan disiplinler ilgi alanlarına göre değerlendirmeler yapmış, terimlerin içeriğine karşılık üretmeye çalışmışlardır. Sorunun kendi doğasından kaynaklanan gizemin çözülmesinin henüz tamamlanmadığı günümüzde Türkçe açısından durum, sanıldığından daha karmaşık görünmektedir. Genel esasları ve ilkeleri netleşmemiş kuramsal çalışmaların anlam ve kavrama ilişkin yaklaşımları da aynı karmaşanın izlerini taşımaktadır. Bu çalışmada temel referans noktası, Ogden ve Richards'ın ortak olarak hazırladıkları anlamın ortaya çıkışını gösteren şema olacaktır. Amacımız, bu şemadan yola çıkarak anlamın oluşumuyla ilgili tarihsel bir perspektif sunmak, güncel okumalar gerçekleştirmektir. Makale üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünü takip eden ilk bölüm anlam, ikinci bölüm kavram, son bölüm ise yorum ve sonuca ayrılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Anlam, kavram, Ogden, Richards, Türkçe.*

¹ Yüksek lisans Öğr., Çukurova Üniversitesi, MEB, e-posta: suattaus01@yahoo.com

1. Giriş

Anlam terimi, Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından yayınlanan *Güncel Türkçe Sözlük'* te iki şekilde tanımlanmaktadır. "1. (İsim, dil bilimi): Bir kelimedenden, bir sözden, bir davranış veya olgudan anlaşılacak şey, bunların hatırlattığı düşünce veya nesne, mana, meal, fehva, deme, mazmun, medlul, valör. 2. (Mantık): Bir önermenin, bir tasarının, bir düşüncenin veya eserin anlatmak istediği şey." Aynı sözlükte kavram teriminin karşılıkları ise şöyledir. "1. (İsim): Bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı, mefhum, fehva, konsept, nosyon. 2. (Felsefe): Nesnelere veya olayların ortak özelliklerini kapsayan ve bir ortak ad altında toplayan genel tasarım, mefhum, konsept, nosyon 3. Karın zarı, periton 4. Tutam, avuç dolusu."²

"Bir sözcüğün şimdiki anlamlandırılışını kavrayabilmek için onun geçmişteki anlamlarının izini sürmek" (Harris ve Taylor, 2002: 112) gerekir görüşünden hareketle anlam sözcüğünün köküne bakmanın yerinde olduğunu düşünüyoruz. Anlam sözcüğü, *an* köküne dayanmaktadır. Bu kökün hem isim hem de fiil kökü olarak kullanıldığını görüyoruz. M. Ergin, "Esas itibarıyla bir kök, hem isim hem fiil kökü olamaz. Bunun Türkçede nadir olarak karşımıza çıkan istisnaları asli değildir.(...) Eski Türkçe devresine gidildiğinde ortak gözüken köklerin isim veya fiil olarak ayrı şekillerinin bulunduğunu, istisna olan şekillerin de daha eski devrelerde ayrılacaklarına muhakkak nazarı ile bakabiliriz" (2004: 111), demektedir. *An* sözcüğünün sahip olduğu çok anlamlılık bağlamında türettiği isim ve fiillere bakarak, uğradığı morfolojik değişimler hakkında fikir yürütülebilir görüşüdeyiz.

Güncel Türkçe Sözlük' te *an* isim kökü için üç karşılık verilmiştir. "1. (Arapça, İsim) Zamanın bölünemeyecek kadar kısa olan parçası, lahza, dakika. 2. (Halk ağzında, İsim) İki tarla arasındaki sınır. 3. (İsim) Zihin". Konumuza uygun düşen karşılık "zihin" olmaktadır. G. Doerfer sözcüğün *an* kökünden geldiğini ileri sürmüş ve "anlayış" karşılığını vermiştir (Tietze, 2002: 179). A.Gabain, Eski Türkçe metinlerine dayanarak hazırladığı sözlüğünde, *an* isim köküne getirilen eklerle oluşan *anlağ* maddesinde "akıllı, zeki, anlayışlı" (1988: 260) karşılığını vermiştir.³ Anılan karşılıklardan yola çıkarak *an* isim kökünün üzerinde biriken *zihin*le ilgili çağrışımlara ulaşmak olası gözükmektedir.

Kaşgarlı Mahmud; *Divanü Lügati't-Türk'te anğ* (انگ) sözcüğünün anlamını, "Yok, değil demektir. (Oğuzca). *Bir* şeyle emrolunan kişi *anğ anğ* deyince, yok yok demek olur" (DLT-I, 1985: 40) diye vermiştir. S.Erdi ve S.T.Yurteser çeviri ve düzeltme yaptıkları DLT' de, *anğ* sözcüğünün ilgeç olduğunu da eklemişlerdir (2005: 144). Sözcüğün bu karşılığı bizce ilgi çekicidir. *Yok kavramını* sözcüksel bir değer olarak ortaya koymaktadır. Zihne ait olanın yok hükmünde olduğunu kabul edersek, benzer biçimde *yoklama* sözcüğünün 'kontrol

² TDK internet sitesinden alınmıştır. <http://www.tdk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 17.11.2014. Bir sözcüğün diğer dillerden alınan karşılıkları, ilgili dillerin kaynak olarak gösterilmesi sayesinde daha anlaşılır olabilir kanısındayız. Anlam sözcüğü için bizim tespit edebildiğimiz Arapça karşılıkları; mana, meal, fehva, mazmun ve medlul'dür. Valör ise Fransızca 'valeur' ün Türkçeleşmiş biçimidir. Geriye kalan ve Türkçe sayılabilecek sözcükler düşünce, nesne ve deme'dir. Aynı şekilde kavram için mefhum, fehva (her iki terim için de kullanılmıştır) Arapça; konsept ve nosyon Fransızca asıllıdır.

³ Anışim kökünün üzerine gelen ekler, A. Gabain'de isimden isim yapan eklerden +lağ, +leg (< +la- g) olarak gösterilmiştir. Kökün anlamı verilmeden örnek olarak "başlağ, kışlağ, yaylağ" verilmiştir (1988: 44). Sırasıyla karşılıkları; "başlangıç, kışla, yayla" verildiğinden benzer türetmeyi *an* isim kökü üzerinden denedik. Ancak tam bir uygunluk bulmak güç görünmektedir. Son ses *ğ*'sinin düştüğü varsayılırsa *an+la-g* açılımından diğer örneklerle benzer bir isim türettiğimizde *anla* diyeceğimiz bir isim tanımlanamamaktadır. Ancak *g* sesinin *k*'ya dönüştüğü düşünülürse *anlağ* > *anlak* değişiminden, bugün de *anlak* olarak kullanılan sözcüğe ulaşmak mümkündür. Bu durumu tanımlayacak şekilde TDK *Güncel Türkçe Sözlük'* te *anlak* için, "(Ruhbilimi) Zekâ" karşılığı verilmiştir.

etme, sayma, sınav yapma' olarak verilen karşılıklarının dolaylı bir biçimde 'anlama'yı, 'bir şeyin var olup olmadığını tanıtlamak için yapılan zihinsel işlem'i işaret etmesi, an kökünün izlerini göstermektedir kanaatindeyiz.⁴

Güncel Türkçe Sözlük, "an-" fiili için üç karşılık vermiştir. "1. Birini veya bir şeyi akla getirerek sözünü etmek veya onu düşünmek, zikretmek, hatırlamak. 2. Bir armağanla birinin gönlünü almak. 3. Adlandırmak." Sözcüğün fiil olarak da isim gibi anğ şekline geliştiğini belirtmeliyiz.⁵ Aynı fiil için A.Tietze, bugün kullanılan şekline paralel biçimde "hatırlamak, aklına getirmek, adı ile bahs etmek" karşılıklarını vermiştir⁶ (2002:169). Kaşgarlı Mahmud; bugün kullandığımız anlamak sözcüğünü çağrıştıran anğladı maddesinde ise "Ol sözig anğladı. O, sözü [başka bir şeyi de olabilir] anladı (Oğuz lehçesi). Başkası da böyledir; anğlar, anğlamak"(DLT-I, 1985: 290) karşılığını vermiştir. Bu karşılıklardan tanıtladığımız *ağ*, *ağ-* ve *ağla-* arasında bir ilgi kurulabilir görüşüdeyiz.⁷

Bu tanıklıklardan önerimiz, *ağ* sözcüğünün isim olarak karşılığı için 'yok, değil' olmaktadır. Kökün fiil şekli olan *ağ-* için önerimiz, 'adsız olana ad verme, zihinde olmayanı zihne getirme' dir. *Ağla-* fiil gövdesinde ise isim kökünün üzerine gelen isimden fiil yapma eki /+la-/, 'olmayanı olur hale getirme, yok sayılanı var hale getirme' karşılığına bizi götürmektedir. Verdiğimiz karşılıklardan yola çıkarak *anlam* sözcüğü, 'zihinde olmayanın zihinde oluşu, olmayanın artık olması, adsız olanın adının verilmesi, karşılıksız olanın karşılığı' olarak düşünülebilir.⁸

Kavram sözcüğü için kavra- fiilinin karşılıkları hatırlanmalıdır. *Güncel Türkçe Sözlük*, "elle sıkıca tutmak, iyice anlamak" karşılıklarını vermiştir. 17. yüzyılda da benzer karşılıklar bulunmaktadır: "Çengellemek, yapışmak, tutmak, el urmak, ele getürmek, koparmak,

⁴ *Yok* sözcüğünün yaptığı çağrışımın aksine bir anlam kazandığı düşünülebilir. Ancak felsefe açısından daha kandırıcı yorumlar yapılabilir. Yok dediğiniz şey, yok dediğiniz o andan itibaren varlık kazanmıştır. Kuşkusuz bu yorumda Hegelyen bir hermenötik görülmektedir. "Hegel'e göre bilinemezin var olduğunu söylemek ona bir kavram uygulamaktır, bir kavram uygulamaksa onu bilmek demektir. Daha açık bir deyişle, ona bilinemez demekle onu bilmiş oluyoruz" (Hançerlioğlu, 1993: 155). Bu karşılığı Türkçede varını yoğunu ortaya koyma' deyiminde daha da iyi görebiliriz.

⁵ İ. Z. Eyüboğlu'nun an- kökü üzerine " Türkçenin anğ gibi söylenen kökünden oluşmuştur, Asya Türkçesinde anğ biçiminde söylenirdi (Kaş., Uyg.)" (1989:40), görüşünden de söz etmemiz gerekir.

⁶ A. Tietze, an- maddesinde "hatırlamak, akla getirmek"<ET. ağ- (aynı manada) G. Clauson, 1972: 168" ; anla- maddesinde ise "(bugünkü manada) <ET. ağla- (a.m.) ağ 'anlayış' G. Doerfer, 1965 II, no. 565; isimden fiil yapan +la-/+le- genişlemesi" karşılığını vermiştir. (2002: 179).

⁷ Ağzılarda kullanımı sürmektedir: ağla- : anla- (Akalın, 2001: 96). Derleme Sözlüğünde *anlamak* karşılığı çerçevesinde "ağnak, ağnamak, anamak, ağlak, anlamak" maddeleri ağzıldaki kullanımlarını örneklemektedir. (DS-I, 1975:105-106,274-276). DS-I de "ağnak" maddesinde "anlayış, idrak" karşılığı ve örnek olarak da "Ağnağı eksik adam (Sivas bölgesi) " (1975: 106) verilmiştir. Birincil uzun ünlüler bakımından ağzılarda kullanımı sürmektedir. "Tuncer Gülensoy da Kütahya ve yöresinde vurgusuz birçok uzun ünlüye rastlamış ve bunları ek malzeme olarak liste halinde vermiştir (Gülensoy, 1988, 26). Bu listede şu kelimeler verilmiştir: a:ba (abla), a:- (al-), a:na (anla-)(...)"(Erdem, 2008: 508). Ağzılarda deyimleşmiş olarak *a:ğâ kıt* ,"anlayışı zayıf" manasında kullanılır.

⁸ Türkçe *ad* kavramı için kullanılan Arapça kökenli *isim* sözcüğü için de benzer ilgilerin kurulabileceğini ekleyebiliriz. "Türkçede yaygın olarak kullanılan isim kelimesi, aslında Arapça bir kelimedir. İsim kelimesi, "sümüv" kökünden türemiştir. Sümüv kelimesinin sözlük anlamı, "bir şeyi uzaktan tanıtmak için yukarıya kaldırmak"tır" (Akyüz, 2006: 89). Bugün "gökyüzü, hava" karşılığında kullandığımız *sema* sözcüğü de aynı kökten gelmektedir. Bir olguyu, nesneyi veya bir şeyi isimlendirmek, "onu yerden havaya doğru kaldırmak, görünecek hale getirmek" gibi anlam bağlantılarına bizi götürmektedir."Bir nesneye ait ilk bilgi" bağlamında ele aldığımız bu ilişki, Türkçede *türkü havalandırmak* deyimindeki "ilk kez seslendirmek, söylemek" anlamları ile de paralel görülmektedir.

tutmak, kaldırmak (...)"(Tulum, 2011: 1093). İ.Z. Eyüboğlu da "*anlam içeriği*; sarmak, tutmak, kapsamak, anlamak, öğrenmek, bilmek, algılamak, sermek, duymak, işitmek, içermek, yakalamak, avlamak, ele geçirmek, sarılmak" karşılıklarını sıralamıştır. O. Hançerlioğlu, sözcüğün etimolojik açıklaması için "Türkçemizin yakalamak ve içermek anlamlarını dile getiren kavramak kökünden türetilmiştir, kavranılmış olanı dile getirir.(...) Batı dillerindeki concept ve notion sözcükleri dilimizde tek sözcükle, kavram sözcüğüyle dile getirilmekte ve anlamdaş olarak kullanılmaktadır. Notion deyimini ayrıca ilk bilgi anlamı da taşır"(1993: 208) demektedir.

Genel bir karşılık olarak önerimiz, *kavram* sözcüğünün kökünün imkânları dâhilinde; 'anlamın ilk kez dile getirilişi, yakalanışı' olmaktadır.

2. Anlambilimde Anlam

Anlamla ilgilenen pek çok bilim dalı bulunmaktadır: psikoloji, felsefe, sosyoloji, mantık bunlardan sadece birkaçıdır. Anlambilimin değişik yönleriyle ilgilenen bu dalların dışında "(...) dilbilimsel anlambilimin başlıca konusu ise sözcüklerin anlamıdır" (Gurraud, 1999: 20).

"Dilbilimsel anlambilim gösterenin, gösterilen yanını ele alır; gösterenle gösterilen arasındaki bağıntıları, anlam düzleminde görülen değişimleri, dilsel yapıların içerik açısından ortaya çıkardıkları çeşitli sorunları inceler" (Vardar, 2007: 18). Bu tanımdan hareketle sözcük düzeyinde anlamın ne olduğu sorusuyla karşılaşırız. "(...) birtakım varlıkların ortak niteliklerine dayanan, dile özgü bir soyutlamadır. Bu soyutlamayla yansıtılan bir kavram vardır ki, biz buna anlam diyebiliriz" (Aksan, 2007: 178). Anlamın ortaya çıkışında dilin soyutlama düzeyinde belirenin, ancak konuşma ya da yazıyla ortaya çıkışını ölçü sayan tanımlar da bulunmaktadır. "Bir sözcük konuşulduğunda veya yazıldığında belirli bir anlamı taşır ve aynı dilin kullanıcıları bunu anlar. Bu bağlamda anlam, konuşmacı veya yazar tarafından iletilenlerle dinleyici veya okuyucu tarafından algılananlar arasındaki bir ilişki olarak görünmektedir" (Pilten, 2013: 25). İletişim bilim çerçevesinde ele alınan anlam kavramını kabul etmeyen araştırmacılar da vardır. "Değişik okul ve akımlara bağlı olan bu bilginler arasından L. Wittgenstein 'sözcüğün anlamının onun dil içinde kullanılışı olduğunu' ileri sürmekte, P. Gurraud ise 'sözcüklerin anlamları yoktur; kullanımları vardır' demektedir" (Aksan, 2007: 160).

Anlamı, anlama edimiyle birlikte düşündüğümüzde belirsizliğin daha da arttığını söyleyebiliriz. "Dilin biricik görevi nesnelere adlandırmak ya da göstermek veya düşünceleri tercüme etmek değildir ve bir cümleyi anlama edimi, genelde bir müzikal temayı anlamak dediğimiz şeye sanıldığından çok daha yakındır" (Hadot, 2011: 11). P. Hadot eserinin önsözünde, L. Wittgenstein'in ana düşüncesini böyle özetlemiştir. Anlamın gerek sözcük gerekse anlaşmak bağlamlarında işlevsel olarak sınırlarını belirlemek çabalarının dilbilimin çalışma alanlarının sınırlarını zorladığını söyleyebiliriz. Daha çok felsefenin ilgi alanına giriyor gibi gözükken anlam kavramının dilbilimi açısından ana çizgilerinin belirlenemediğine Ş. Pilten, ilgili kaynakçalara gönderme yaparak dikkat çekmiştir. "(...) anlamı tanımlama konusunda bir sorun bulunmaktadır (bk. Ogden ve Richards, 1923: 2; Ullmann, 1962: 54; Lakoff, 1972: 183; Labov, 1972: 341; Nida, 1975: 26; Palmer, 1976: 29; Lyons, 1983: 360; Jackson, 1988: 127)" (2013: 25).

Bu yaklaşımlardan ortak bir anlam kavramına ulaşmak ve sınırlarını tayin etmek güç gözükmektedir. F. de Saussure, "Göstergeyi anlamla karşılaştırmak, (...) son derece yanıltıcıdır. Anlamın gösterge olmaksızın var olamayacağı ve anlamın gösterenin ters yüzündeki deneyimden başka bir şey olmadığı -tıpkı bir kâğıdın ön ve arka yüzünü"

makasla ayrı ayrı kesemeyeceğimiz gibi- göz önünde tutulursa, bunlar zihne ait tek bir kavramın iki biçimidir” (2014: 104) diyerek soruna göstergebilim açısından yaklaşmıştır. Anılan yaklaşımlar ışığında sözcüğün anlamının tasnifi, *Genel Dilbilim II* (2013) adlı eserde şöyle yapılmaktadır:

“F. de Saussure’ün gösterge kuramında dikkat edilecek olursa anlam, dünyanın dile yansımaları olarak ele alınmaz. Dil ile dünya gerçekliği arasında ‘kavram’ vardır. Dilde ses dizimine dönüşen dünyadaki olgular değil, o olgulara ait olan kavramlardır ve gösterilen kavramsal özellikleriyle tanımlanırlar.

Kavramsal / Gösterimsel anlam: Bir olguya ait değişmeyen içsel özelliklerden oluşan anlamdır. Örneğin *kedi* sözcüğünün ‘canlı, memeli, etçil, dört ayaklı, bıyıklı, kuyruklu gibi özellikleri onun değişmez içsel özellikleridir.

Eşdizisel anlam: Sözcükler kavramsal anlamlarının yanı sıra kullanıldığı bağlama göre farklı anlamlar kazanabilirler. Örneğin *ak* sözcüğü kavram anlamı açısından ‘bir renk’ olarak tanımlanabilir. Ancak ‘anamın ak sütü gibi helal ifadesinde renk olmanın ötesinde ‘kirlenmemiş’, ‘kendine ait’ gibi anlamlar da taşır.

Çağrışımsal anlam: Bireysel, kültürel deneyimlere bağlı olarak sözcüklerin çağrışımsal anlamıdır. Eğer bir kedi ile kötü bir anınız varsa kedi sözcüğü sizde “nankör, zararlı” gibi anlamları da uyandırabilir” (Özsoy, S. , Erkmaz, Z. , Turan, Ü.D. , Uzun, L., 2013: 56). H. Filip, sözcüklerin anlamı ve anlambilim arasındaki ilişkilerin niteliklerini özetlemek için de birtakım argümanlar geliştirmiştir:

1. Sözcük ve dünya arasında dolaylı bir ilişki vardır.
2. Sözcük → imaj, kavram, fikir, düşünce → dünyadaki şey
3. Semantik (ve ayrıca pragmatik) diğer dilbilim disiplinlerinden daha zor kavranılır. Sözcüklerin anlamı;
 - sözcüklerin fiziksel özelliklerinden elde edilemez,
 - gerçek dünya nesnelere veya onların algılanışına indirgenemez,
 - özellikle benim veya sizin zihninizdeki bir imaja, kavrama, fikre indirgenemez.
 Sözcüklerin anlamı, gerçek dünyadaki sözcükler, kavramlar ve şeyler arasındaki ilişkilerden elde edilir.
4. Sözcükler ve dilsel işaretler, temsili veya semboliktir.
5. Dilsel işaretlerin sembolik fonksiyonu, dil kullanıcısının diğer dil kullanıcısıyla anlaşılır bir şekilde iletişim kurmak için, sahip olduğu niyete önemli ölçüde bağlıdır. Dinleyici / okuyucu ile konuşmacı / yazar arasındaki herhangi bir iletişimin başarılı olması, aynı fikri kastetmiş olmalarını gerektirir.
6. Ayrıca dilsel anlam, dil kullanıcılarının niyetlerinden daha da fazla olarak bir sözleşme / anlaşma meselesidir. Bir dil işaretinin sembolik değerini ve kamusal temsil işlevini keyfi denilecek ölçüde anlaşmalar belirlemektedir” (2008: 23-27).

Anlambilimle ilgili kuramsal çalışmaların anlamdan bağımsız düşünülmemeyeceği ortadadır. Bu bakımdan D. Aksan, anlambilimin ilgilendiği sınırları topluca görmek için verilerin derlemesini şöyle sunmuştur:

Dünyadaki incelemelerin ışığında bir bütün olarak ele alınca anlambilimin bugün şu alt alanlarının, bölümlerinin bulunduğunu söyleyebiliriz.

- a. Sözcük anlambilimi, b. Tümce anlambilimi, c. Genel anlambilim.
- Ele alınan yöntemler göz önünde tutulunca da

a.Yapısal anlambilim, b.Yorumlayıcı anlambilim, c. Üretimsel anlambilim,
d. Mantıksal anlambilim, türlerinden söz edilebilir.
Burada resmen eklemeliyiz ki, bizce tıpkı sesbilimde olduğu gibi, bu alanda da
a. Durgun anlambilim ya da eşzamanlı anlambilim,
b. Gelişmeli anlambilim ya da artzamanlı anlambilim,
biçiminde bir ayrıma gitmek de olasıdır (1994: 120).

Anlam sorununun görünür ya da görünmez olan dünyadaki şeyler ile kurduğumuz
düşünsel bağların sayısız algoritmalarından oluştuğunu söyleyebiliriz. Nesnelere
dünyasından neredeyse bağımsız bir içeriğin imgeye dayanan temsiline sözcüklerle
kapsanması da sözcükler evreninin böylesi bir içeriği tümüyle kuşatması da beklenemez.
Ancak algılanabilenlerin tarifi üzerinden kuramsal bir esasın oluşturulma çabaları da
aslında bu yetersizliğin bir ifadesini oluşturmaktadır. Aradaki bu makası, L. Wittgenstein
daha yıkıcı sonuçlarla duyurmaktadır. “6.54. Benim tümcelerim şu yolla açılmalıdır ki
ki, beni anlayan, sonunda bunların saçma olduklarını görür, onlarla - onlara tırmanarak
- onların üstüne çıktığında. (Sanki üstüne tırmandıktan sonra merdiveni devirip yıkması
gerekir.) Bu tümceleri aşması gerekir, o zaman dünyayı doğru görür.
7. Üzerine konuşulamayan konusunda susmalı.” (2011: 173)

3. Kavram

Kavram ve anlam terimlerinin birbirlerinin yerine kullanıldığını gördüğümüzden
açıklamaya buradan devam etmek gerektiği görüşündeyiz. Anlam sorununun felsefede
bulduğu karşılık kuşkusuz dilbiliminden ayrıdır. “(...) başka birçok temel felsefe sorusuna
verilebilecek geçerli açıklamaların anlamın uygun bir çözümlemesi üzerinden sağlanması
gerektiği kanısı yaygınlık kazanmıştır. Anlam sorunu, böylece, felsefe sorunlarının
kendisine indirildiği ana sorun görünümünü kazanmıştır” (Denkel, 1984: 8). “Buna göre
her felsefe problemi bir anlam aydınlatılması olacağından, *anlamın anlamının*
aydınlatılması sistematik felsefenin ilk ele alacağı bir problem olmalıdır” (Grünberg, 2006:
21).

El-Cürcânî, “anlam terimiyle, herhangi bir anlam bulunmaksızın doğrudan lafzın
zâhirinden anlaşılacak şey kastedilir” (El-Cürcânî, 2008: 235) derken anlam sorununun
felsefenin, *ideler* ve *sözcükler* arasında anlam bağlantısına vurgu yapmaktadır. J. Locke
da benzer bir vurgu yapmaktadır. “Sözcükler, idelerin duyulur işaretleri olmaktadır ve
temsil ettikleri ideler de bu işaretlerin özel ve doğrudan anlamlarıdır” (Locke, 2000: 16). J.
Locke, zihinde oluşan bilgilerin de aynı kaynaktan beslendiğini eklemektedir: Deneyim.
“Gelin insan zihnini üzerinde hiçbir harf, hiçbir fikir bulunmayan beyaz bir kâğıt gibi
düşünelim; nasıl olur da bu zihin fikirlerle dolar? İnsanoğlunun faal ve sınırsız hayal
gücünün neredeyse sınırsız bir çeşitlilikle boyadığı bu boş depo nasıl bu hale gelir? Nasıl
akıl ve bilginin tüm malzemelerine sahip olur? Benim buna cevabım tek bir kelimedir:
DENEYİM. Tüm bilgimiz bunun üzerine kurulmuştur ve neticede bilgileri bunun içinden
türetir. Gözlemlerimiz ya harici duyumsanabilir nesnelere ya da zihnimizin algıladığı ve
düşündüğü iç faaliyetleri kullanır; anlama yetimize düşünme malzemelerini sağlayan işte
budur. Bu ikisi, sahip olduğumuz veya doğal olarak sahip olabileceğimiz tüm fikirlerin
kaynağıdır” (Alatlı, 2014: 822). Felsefe bakımından anlama yetisinin deneyimle
ilişkilendirilmesi ve sözcüğün anlamının doğrudanlığı bizi, dış dünyaya ait nesnenin
(dilbilimde gönderge) özelliklerini daha yakından tanınması gerektiği fikrine
götürmektedir.

Felsefede tartışılacak olan anlamın anlamı problemi, sorunu anlamayı daha da
güçleştirmektedir. T. Grünberg bu ayrımı “(...) dilsel ifadelerin anlamları olabileceği,

dolayısıyla dil-dışı bir nesnenin (...) anlamından söz etmenin manasız olduğu kanısındayız” (2006: 59) diyerek ortaya koymuş, kavramları dil - dışı nesnelere olarak kabul etmiş ve “(...) kavramların anlamları deyimini kullanmaktan kaçınılması gerekecektir” (2006: 59) düşüncesini ileri sürmüştür. Devam eden bölümde anlamın anlamı probleminden bir felsefe problemi olarak söz etmiş “(...) problemimizi anlam kavramının anlamı biçiminde değil, ancak anlam teriminin anlamı olarak yorumlamamız gerekecektir” (2006: 60) şeklinde sözü edilen terimler arasındaki ayrımı dile getirmiştir. Problemin çeşitli yönlerine eğilen T. Grünberg’in, anılan çalışmasının başlığınca *Anlam Kavramı Üzerine Bir Deneme* olduğuna da dikkat çekmek isteriz.

Anlam ve kavram terimlerini “Dilselleştirilmiş, bir sözcük biçimiyle kaplanmış kavram, anlam demektir. Her anlam bir kavramdır ancak her kavram bir anlam değildir” (Toklu, 2007: 92) diyerek tanımlayan O. Toklu da problemin sınırlarını gözetmeye çalışmıştır. D. Aksan ise kavramı “(...) kabaca bir tanımla, bir sözlükte madde başı olarak yer alan sözcükler” (Aksan, 1999: 41) diyerek tanımlamışken anlam için “ (...) ister sözcük düzeyinde, isterse tümce ve sözce düzeyinde olsun, anlamın kolaylıkla açıklanabilir ve tanımlanabilir bir kavramı olmadığını” (Aksan, 1999: 45) söylemektedir.

Andığımız problemler çerçevesinde anlamı, F. de Saussure sonrası dönemde gönderge, sembol, düşünce gibi kavramlarla ele alan C. K. Ogden ve I. A. Richards, bu konuda kapsamlı bir eser hazırlamışlardır. Anlam problemine ilişkin yaklaşımlarımızı sunmak ve anlama ilişkin herhangi bir yaklaşımın onların katkısını değerlendirmeden işe girişmesi bizce eksik bir girişim olacağından “üçgen”i yeniden ele almamız gerektiğini düşünmekteyiz. Böylece ilgili literatürde hazırlanan Türkçe eserlerin bir kez daha gözden geçirileceğini de umabiliriz.

Anlamın anlamı kavramı üzerinde duran C. K. Ogden ve I. A. Richards da, dilbilim çalışmalarında anlamı, içerdiği süreçler bakımından bir şemada göstermişlerdir. Şekil 1’de gösterilen ve *The Meaning of Meaning* adlı “(...) ortak yapıtlarında yer alan ünlü üçgen şeması (...) ad -nesne ilişkisine, dolayısıyla gösterge sorununa açıklık getiriyordu” (Aksan, 2007: 156).

Şekil 1’de verilen bu şemaya göre gönderge (adlandırılacak nesne)⁹ ve sembolü arasında doğrudan bir bağlantı yoktur. “Ogden’in sunduğu üçgenin değeri, adlandırılan nesneye de yer vermesinden (dir)” (Guiraud, 1999: 32). Şekil 2’de önerdiğimiz çeviriye göre şema, sembolün gerçeği temsil eden bir ilişkiyi desteklemek üzere seçildiğini varsaymaktadır. Gerçekle dolaylı bağlantı kuran sembol ve gerçek olan gönderge arasındaki bağlantıyı düşünce sağlamaktadır. Şema, *doğruluk* (correct) ve *yeterli* (adequate) düşüncenin kollarında gerçeğin kavranışı için gerekli görmüştür¹⁰.

⁹ D. Aksan, *referent* için “nesne, adlandırılan varlık”; *symbol* için “simge, sözcük”; *thought* or *reference* için “düşünce ya da belirtilen kavram” karşılıklarını vermiştir (Aksan, 2007: 156).

¹⁰ Şekil 1 ve 3 ’te geçen İngilizce terimlerin karşılığı sorunludur. *Refer*, *reference*, *referent* sözcüklerinin sessel uyumu gözden kaçırılmadan çevirilerini yapmaya çalıştık. *Refer* için (fiil), 1. -den bilmek, -e vermek, atfetmek 2. Mal etmek, izafe etmek 3. -den söz etmek, ağza almak, zikretmek, anmak, değinmek 4. Başvurmak, bakmak 5. Göndermek, havale etmek 6. İma etmek, kastetmek 7. -e ilişkin olmak karşılıklarını tespit edebildik. *Reference* için; (isim), 1. -e gönderme, -e başvururma, havale etme, havale 2. Başvurma, müracaat 3. Başvurulan kaynak, başvurma kitabı 4. Bonservis; referans 5. Bilgi için başvurulacak kişi 6. Kinaye, ima, zikir 7. Atıf, izafe 8. İlgi, alaka, ilişki 9. Not, ihtar karşılıkları verilmiştir. *Referent* için gönderge karşılığını tespit edebildik. Kaynağımız Altın Sözlük(2012, 12.bs.) tarafından verilen karşılıklardır.

Şemanın ilk dillerdeki anlamın nasıl oluştuğu problemiyle ilgili bir yaklaşım sunduğunu düşünen araştırmacılardan B. Malinowski de *The Meaning of Meaning* adlı eserin son bölümünde görüşlerini sunmuştur. B. Malinowski bir şema hazırlayarak, anlamın çeşitli aşamalardan geçerek oluştuğu görüşünü ileri sürmüştür. Şekil 3'te gösterilen ve anlamı üç aşamada ele alan bu görüşünü açıklayan B. Malinowski, "(...) ifade, anlam ve durumla ilgili söyleyiş, düşünce eylemi içermeyen sadece fiziksel bir ses tepkisinden oluşan ilk aşamasında, üçgenin tabanında ses tepkisi ve durum arasında doğrudan bir bağlantı olarak gösterilmiştir. Bu ilk aşamada ne sembol ne de gönderge (referent) olamaz" (2013: 293), diyerek dilin oluştuğu ilk aşamada anlamın doğuşu problemini, semboller kuramı çerçevesinde ele almıştır. İkinci aşamada sesin aktif kullanımı ve gönderge kullanılır. Son aşamada ise dil ve anlam ilişkisinin çeşitlenişi görülür. Şekil 3'te şemanın orijinali gösterilmiş ve Şekil 4'te ilgili açıklamalar ayrıca verilmiştir.

B. Malinowski'ya göre "Üçüncü aşamada dilin üç temel kullanımını ayırt etmemiz gerekir: Aksiyon- anlatı- ritüel kullanım (...). Ogden ve Richards'ın üçgeni, gelişmiş dilin son aşaması ve mütevazı selefleri ile olan genetik bağların anatomisinin bir kısmını açıklayabilir" (2013: 295). Bu görüşten hareketle, insanın şartlara bağlı çıkardığı seslerin birer sembole dönüşmesi ve böylelikle anlamlı birimlere ulaşması süreci tanımlanmaya çalışılmıştır. Anlamın birdenbire oluşmadığını, çeşitli aşamalardan geçtiğini kabul edersek sürecin aslında bir devamlılığa işaret ettiğini de gözden kaçırmamış oluruz.

Ogden ve Richards üçgeni, "semantik üçgen" olarak da adlandırılır. Ogden ve Richards, sözcüklerin zihindeki imajları nasıl uyandırdığını ve anlamın deneyime dayalı, kişisel olmasının iletişimdeki rolünü açıklamak için "sembol teorisi" geliştirdiler. Bu teoriye göre; semboller, kendi kendilerine doğal olarak keyfidirler ancak birbirleriyle bağlantılı olarak kullanıldığında anlamı meydana getirirler. O halde kullanıldığı bağlama göre farklı anlamların oluşabileceğini varsayabiliriz. Teorinin arkasındaki temel ilke; anlamın oluşumunda yer alan değişkenleri işe yarar bir tanımla ortaya koymaktır. Ogden ve Richards, anlamı oluşturan değişkenleri sembol ve işaret olarak sınıflandırır. İşaretler kendilerinin dışındaki şeylerin doğal temsilcisidir, ses gibi; semboller ise işaretlerin özel bir türüdür, yazı gibi. Ses veya yazıda işaretler ve semboller kendi başlarına anlamsızdır. Kedi sözcüğünün ne kendisi kediye benzer ne de k-e-d-i seslerinin kedinin kendisiyle ilgisi vardır. Bu yüzden kedi sözcüğü sadece keyfi bir semboldür. Ogden ve Richards kedi gibi gerçek nesnelere bağlantı kurmak için kullanılan işaret ve sembollerini "doğal birleşme" olarak tanımlamışlardır. Semboller ve düşünce arasında da doğrudan bir ilişki olduğunu açıklamak amacıyla "Semantik Üçgeni" oluşturmuşlardır. "Basit bir model olan bu üçgen, fikir veya ifade ile ilgili üç faktörün köşelere yerleştirilmesi ve aralarındaki ilişkinin temsiline dayanır. Üç zirvesi olan üçgenin bir zirvesinde sembol (symbol), diğer zirvesinde düşünce (thought) ve son olarak zihnimize yarattığımız görüntü (referent) bulunmaktadır. Ogden ve Richards, "Semantik Üçgen" sayesinde sözcükler ve anlamları arasında bir bağ bulduklarına inandılar" (Bosco, 2002). Üçgenin *symbol* olarak ele aldığı zirve genellikle ses veya sözcük olarak çevrilmekte ve "(...) nesnelere kavram ve kavramla sözcükler arasında doğrudan bağlantı (...)" (Aksan, 1999: 37) vurgulanmaktadır. Ancak bizce üçgenin odak noktası anlamın sembolik niteliğidir. Düşünce ve sembol arasındaki ilişki nedensel olup sembolün anlamı kişide bir tutumu çağırır veya başka bir kişi üzerinde etkide bulunmayı sağlar. "Benzer şekilde düşünce ve gönderge arasında bir ilişki vardır. Bu gönderge bir şey hakkındaki resim veya fikir gibi dolaylı olduğu gibi gözümüzün önündeki şey gibi doğrudan da olabilir. Son olarak sembol ve göndergeleri arasındaki ilişki oldukça dolaylıdır. Çünkü kişi göndergeyi temsil edecek sembolü istediği şekilde, keyfi olarak oluşturmuştur. Kedi sözcüğü hayvanın kendisi değildir fakat sözcüğün bir sembol olarak kediyi birleşmesi, bağlantı kurabilmesi için bu üç unsurun tamamına, indirgenemez bir üçlü olarak, ihtiyaç duymaktadır" (Bosco, 2002). Ogden ve

Richards teorisinin önemi; başkasının nasıl hissettiğini anlamaya gerek duymadan daha en başından “keyfi olarak oluşturulan anlamın” (Ogden - Richards, 1923: 11) değiştirilebilirliğini ima etmesinde yatmaktadır.

Ogden ve Richards teorisinin yıllar içinde meydana getirilmesine karşın eleştiriler de yapılmıştır¹¹. Eleştirilerin odak noktası, semboller ve tanımlar önemli olmasına karşın kişilerarası konuşmada sözcüğün farklı anlamlarda da kullanılabileceği üzerinedir. Ogden ve Richards bu türden bir eleştiriyi öngördükleri için sözcüğün tanımının bir bağlam (context) içinde yerleştirilerek yapılması gerektiğini belirttikleri “Tanım Teorisi” de oluşturmuşlardır.

“Ogden ve Richards’ın ortaklaşa kaleme aldıkları “The Meaning of Meaning” adlı yapıt gösterge konusunun ehemmiyetine dikkat çeken belli başlı eserlerdendir. Kitapta anlam probleminin tabiatına ve kapalılığına işaret edilmiş” (Mücahid, 2006: 262) görüşünün yanında üçgenin kurduğu bağlantıların Gazali’de olduğunu savunan görüşler de bulunur. “Çağdaş dilbilimin önemli bir buluşu olarak sunulan ve bir göstergenin birbirinden ayrılması mümkün olmayan üç yönünü kapsayan üçgen, aslında, İslam geleneğinde asırlar önce bilinen bir gerçektir. Gazâlî, bir sözcüğün/göstergenin dış dünyadaki ya da zatî varlığı ile zihindeki veya hayali varlığı arasında bir paralelliğin/uyumun olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde Ogden ve Richards’ın geliştirdikleri üçgende de gönderge ile gösterilen/kavram arasında doğrudan bir ilişki olduğu söylenerek, bu düz çizgiyle ifade edilmiştir. Gazâlî sözcük ile dış dünyadaki varlık arasında doğrudan bir bağlantı olmadığını ve dilden dile değişebileceğini belirtmiştir” (Yavuz, 2006: 55).

Gönderge ve sembol arasındaki ilişkinin nedensizliği konusunda Ogden ve Richards üçgenine yer vermeden G. Karaağaç, “(...) sözlerin anlamlarının kendilerine asılı ve değişmeyen sabit noktalar halinde olmadığı, sürekli değişen alanlar halinde olduğu görülmüştür. Anlam değişmelerinin insan - varlık ilişkisinin değişkenliğinden kaynaklandığı anlaşılınca, en az bin beş yüz yıldır süren böyle bir tartışmanın anlamsızlığı da görülmüş oldu. Sonuç olarak söylemek gerekirse, sözlerin anlamları, yani söz - varlık ilişkisi tamamen saymaca bir ilişkidir” (Karaağaç, 2013: 30) demektedir. Yine Ogden ve Richards üçgenine değinmeden B. Onan, “Göndergesel anlam kuramında sözcük anlamı üzerinde, nesne, olay veya durum merkezli değişen bir bağlamın etkisi gözlenmektedir” (Onan, 2011: 244) demektedir.

Üçgenin, sözcüğün ses malzemesini yeterince ele almadığı yönünden de eleştiriler yapılmıştır. “İlk olarak 1927 yılında İngiliz dilbilimcileri C. K Ogden ile I. A. Richards’ın öne sürdükleri bu şekil için sonradan başka dilbilimciler tarafından bazı eklemeler ve değişiklikler yapılsa da kelimenin semantik yapısı tam olarak ortaya konulamamıştır. Kelimenin yapısını anlayabilmek için ona sadece “semantik açıdan” bakmak yeterli değildir, onun semantik yapısı yanında ses malzemesi de göz ardı edilmemelidir” (Şanjarhan, 2011: 368) denilmiş ve üçgenin, dörtgene çevrilmesi önerisi sunulmuştur. “Dilin mantıki temelini şekillendirilmesinde şekil olarak birbiriyle ortak yüzey olan eşit köşeli iki üçgenin devam ettirildiği *türümsel eşkenar dörtgen* şekli bizce ilmi açıdan daha uygundur (Şanjarhan, 2011: 371).

E. Huber, “Ogden ve Richards’a göre sözcük önce bir kavramı çağırıştırır, bu doğrudan doğruya akla gelen bir çağırışdır, o nedenle A ve B noktaları düz bir çizgiyle birbirine bağlanır. Sonuçta ise sözcük bir nesneyi dile getirir, bu da C noktasıdır. Sözcük nasıl ki

¹¹ Ogden ve Richards’ın bu semantik üçgen modeline S. Ullmann, “Semantics, an Introduction to the Science of Mening (1962: 54) ve Préces de Sémantique Française (1969: 27) adlı çalışmalarında karşı çıkmıştır.

doğrudan kavrama bağlıysa kavram da doğrudan nesneye götürür. O yüzden düz çizgiyle gösterilmiştir. Sözcük ise kavramı tetikleyip nesneye ulaştığı için dolaylı bir yol izler. Bu sebeple kesik çizgilerle gösterilmiştir" (Huber, 2008: 147) diyerek teorinin ana hatlarını vermiştir.

Bu görüşlerden hareketle teorilerinin tamamen doğru olmadığını varsaysak bile Ogden ve Richards'ın iletişimdeki başarısızlığın nedenini anlam sorunu üzerinden tartışmaya başlamalarını oldukça önemli ve etkileyici bulmaktayız. Ayrıca yeni teoriler ve modeller oluşturmak için bir başlangıç noktası oluşturduklarını da kabul etmemiz gerekir.

Bu etkileyici üçgen teorisinin attığı temel üzerinden anlamı farklı yollarla ele alan kuramlar da geliştirilmiştir. Bu konuya ilişkin kuram geliştirenlerin arasından anlamı pragmatik bir değer olarak ele aldığımızda akla ilk gelen isimlerden biri J. Searle'dir. J. Searle, edimsöz kuramı çerçevesinde, "uyaran ve tepki arasındaki düzenli bağ ya da sözcelemler ile durumlar arasındaki bağ bakımından düzenlilikleri, anlambilimle ilgili kaba olgulara dayanan bir kavrayışa sahip biri hiçbir biçimde açıklayamasa gerek" (2000: 126) diyerek anlamın "kurula dayalı, yönelimli bir davranışla" (2000: 127) ortaya çıktığına vurgu yapmaktadır. Kurama göre, anlamın ortaya çıkışında dil kullanıcısının niyetinin, içinde bulunduğu ortamın ve anlayıcının etkileşimlerini de içeren kurallara sahip olduğunu göz ardı etmemek gerektiği açıktır. Kavram ve anlam arasındaki ilişki, benzer düzenlilikler ve kuralların izlerini taşımaktadır. Ancak kapsadıkları alan bakımından iç içe geçmiş bir görünüm sundukları da yukarıdaki açıklamalardan anlaşılmaktadır.

Benzer bir görüşü, B. Vardar yönetiminde bir ekip tarafından hazırlanan *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde de görmekteyiz. *Sözlük*'te, kavramsal alan ve anlamsal alan arasındaki sınırların ancak kuramsal kaldığı öne sürülmüş, *kavramsal alan* karşılığında "Bir sözlüksel alanda anlatımını bulan anlamsal alanın, dış gerçeklik düzlemindeki kavramsal karşılığı" denilmiş ve "Birçok dilbilimci gerçekte kavramsal alan terimini, anlamsal alan terimiyle eşanlamda kullandığından yukarıdaki tanımda yer alan ayırım gerçekte daha çok kuramsal bir ayırımdır" (2007: 132) görüşü de eklenmiştir. Alanları bakımından yapılan ayırımın belirsizleşmesini, iki terimin bir bilim dalı olarak yapılan tanımlarında da görebiliriz. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nün *anlambilim* maddesinde ise "göstergenin gösterilen bölümünü (...) inceleyen bilim dalı" (2007: 18), *kavrambilim* maddesinde de "(...) gösterilenleri inceleyen anlambilimsel araştırma" (2007: 132) tanımları yapılmıştır. Her iki bilim dalının da incelediği nesne, göstergelerin gösterilen bölümüdür. Dilbilim açısından gösterilen; göstergenin kavramsal yönü olarak ele alınmaktadır.

G. Frege, anlam ve gönderme üzerine öne sürdüğü görüşlerinde ise anlamın her zaman gönderme ile eşleşmeyeceğini belirtmektedir. "Bir özel adı temsil eden ve dil bilgisi açısından iyi kurulmuş her ifadenin her zaman bir anlamı olduğu belki kabul edilebilir. Ancak bu, anlama karşılık gelen bir de göndermenin bulunduğunu söylemek değildir. (...). Bir anlamı kavrarken bir göndermesi olduğundan gerçekten emin olunamaz" (Harris ve Taylor, 2002: 162).

4.Yorum

Yukarıda sıralanan görüşlerden hareketle, anlam ve kavram terimlerine ilişkin, yoruma açık benzetmeler içeren kuramsal önermelerimiz, yaklaşımlarımız şunlardır:

1. Anlam, felsefe ve dilbilimde aynı evreni temsil etmemektedir.

2. Felsefede anlam, idelerin tasarımlarına denk düşerken dilbilimde anlam sözcükler (semboller, göstergeler) ve iletişim bağlamında değer bulur.

3. Dilbilim ve felsefe açısından anlamın zihinsel olduğu görüşü de çatışmalıdır. Dilbilim, anlamı sözcüklerle kavramaya çalışır ve gösterge üzerinden şema oluşturur. Felsefe ise anlamın örtüsünün sözcüklerin oyunundan ibaret olduğunu ifade eder. Birincisi kaleminin ucunu sivirtirken diğeri kalemini, deyim yerindeyse, "kırmayı" önermektedir. Bu bağlamda, L. Wittgenstein'a göre anlam için dolayısıyla felsefe için bu *dil oyunlarından* kurtulmak gerekmektedir. Dil ve sözcükler, felsefenin aldandığı bir tuzaktır. Önermelerse bu tuzağın felsefi ifadesidir. "Üzerinde konuşulamayan hakkında susmalı" (Wittgenstein, 2011: 173) derken bizce, bu iki disiplinin yaklaşım farkının altını çizmektedir.

4. En geniş şekliyle anlamı anlamsızlığın kuşattığını söyleyebiliriz. Dilbilim anlamsız olanı anlamlı olandan ayırt etmeye çalışır. Felsefe ile dilbilimin ortak noktası budur. İlki bunu sözcükler ve tümceler düzeyinde ele alırken ikincisi önermeler yoluyla bu açığı kapatmaya çalışır.

5. Tümüyle sembolik - soyut niteliktedir anlam. Bizce ünlü üçgen şemasının önemli hareket noktası, keyfi seçilmiş sembollerin düşünceye bağlanmasıdır.

6. Anlam zihnimizdeki soyut denizin ta kendisidir; insanın deneyiminden bağımsız olmadığı gibi ortak anlam (toplumsal, ulusal, sınıfsal) katmanlarının da izlerini taşır. Kuşkusuz kullanımla ilgili olduğu kadar ondan da hemen bağımsızlaşabilir. Anlamın mükemmele yakın bir donanıma sahip olduğu eski çağlara ait kalıp bir düşüncedir. Anlamın bir devamlılık halinde yaşlandığı, yıprandığı, öldüğü ya da doğduğu ilkesine göre değerlendirilmesi daha yerinde gözükmektedir.

7. Anlamın sınırları tayin edilemez. Ancak olsa olsa kuralları ve düzenliliği takip edilebilir.

8. Anlam zihinde kapladığı alanın hemen etrafında bazen kendi içinde de anlamsızlığın amorf yapısıyla doludur. Bazen dalgaları, bu yapıların üzerine çıkar bazen de tam tersi olur. Ancak bu devinim anlamın doğasından kaynaklanır. Tarihin her döneminde bu ikisi arasındaki karşıtlık anlamın lehine olmuştur. Doğal olarak sözcüklerin sadece basit ses farklarından ibaret olduğu, dillerin de bu ses farklarından oluştuğu yanlışına düşmemek gerekir. Diller kadar anlamlar da farklıdır. W.Humbolt'un dil ve uluslar, kültürler arasındaki bağlantıları aktaran görüşü önemlidir. "(...) bu dillerden birinin ötekine oranla daha verimli bir zihinsel gelişme ilkesiyle canlandırıldığını kabul etmek zorundayız" (Harris - Taylor, 2002: 140) görüşü, dillerden sonra anlamların da yarıştrılması çarpıtmasını göz ardı ederek söylersek, insanlığın anlam zenginliği ve çeşitliliğine bir işaret olarak ele alınmalıdır.

9. Anlamın bu tutulamazlığına karşın sözcükler bu hareketli dalgalar üzerinde gayet sembolik olarak bizim icat ettiğimiz yüzen nesnelere. Kimisi için kâğıttan, kimisi için ahşaptan başkaları içinse metalden bazıları içinse tamamen hayalden oluşurlar. Dilbilim bu yüzenlerin hareketlerinden rotalar keşfetmeye çalışır ki bunun resmedilmesi müziğin ya da kokunun tarifine benzer. Anlamın intiharı da yaratımı da sözcüklerle olur.

10. Kavramlar, anlam denizindeki küçük kabartılardır. Bazen dalgalardan bazen de yağmurlardan (dış dünya) olurlar. Malzemesi anlamdan oluşur, ancak anlamın görüldüğü yerlerdir. Anlamın şeffaf bir görüntüsü hatta uzantısı da denilebilir. Daha durağan, geçici ve köpük kadar ömrü vardır. Anlamın görüldüğü, kalıcılaştığı yerlerde oluşur. Anlamın ömrü çok daha uzundur. Değişmeden duruyormuş gibi görünen

anlamın, yukarılarda bir yerde tam bir mükemmel formun yansması olduğu düşünülebilirse de anlam bir kere keşfedildikten sonra kullanıcılarına ve doğurduğu kavramlara (tam bir çelişkiyle) rağmen daha dayanıklıdır. Kavram, bilinçli veya bilinçsiz bir amaca hizmet etmek, belli bir etkide bulunmak üzere anlamın özelleşmiş parçalarına işaret etmektedir. Dilbilim açısından kavramlarla yapılan bu iş dalgalara tutunmak olarak da tarif edilebilir.

5. Sonuç

Yukarıda değinilen bilgiler ışığında anılan terimlere karşılık olarak önerilerimiz şunlardır:

Anlam: (Genel) Zihinde olmayanın zihne ilk kez gelmesi, zihinde var etme, ilk bilgi.

(Dilbilimsel Anlam) Göndergeye ait özelliklerin gerçeğini temsil edecek şekilde doğru sembollerle düşüncede oluşması ve başka kanıtlarla yeterliğin desteklenerek göndergenin zihinde oluşturulan benzeri.

Kavram: (Genel) Anlamın zihinde yakalanması ve bu işin sonucunu gösteren her türlü zihinsel çıktı, ürün.

(Dilbilimsel Kavram) Anlama ait özelliklerin semboller, sözcükler gibi çeşitli araçlarla dile getirilmesi.

Kısaltmalar

DLT: Divanü Lugati't - Türk
DS-I: Derleme Sözlüğü 1
TDK: Türk Dil Kurumu

Kaynakça

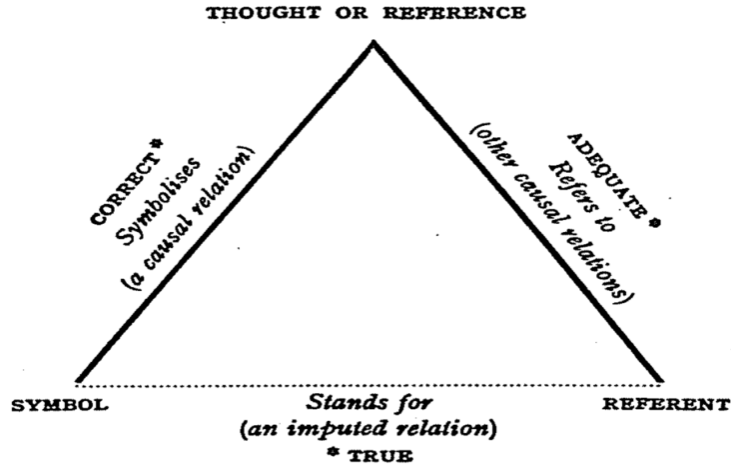
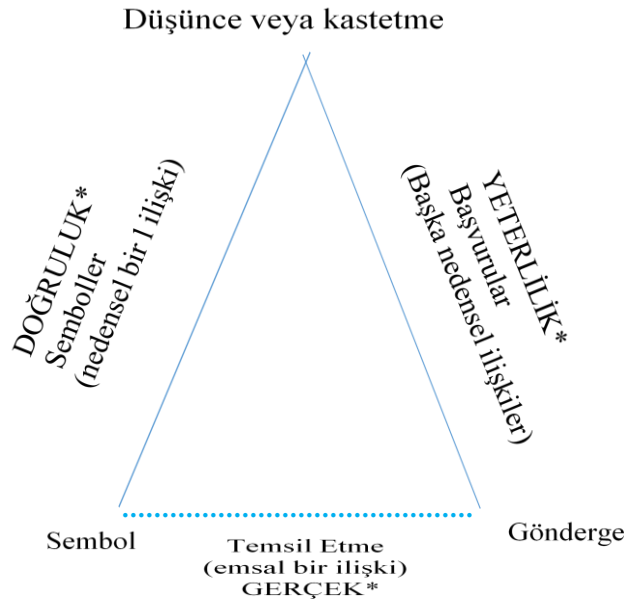
- Akalın, M. (2001). *Dil yazıları* (R. Toparlı, Haz.). Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, D. (1994). Anlambilim, ilgili alanlar ve Türkçe. *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi, Doğan Aksan Özel Sayısı*, 16, 118 - 124.
- (1999). *Anlambilim, anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- (2007). *Her yönüyle dil, ana çizgileriyle dilbilim* (4.bs.). Ankara: TDK Yayınları.
- Akyüz, V. (2006). Çocuk üzerindeki etkisi açısından isim alma hakkı. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 7, Nisan 2006, 89 - 98.
- Alatlı, A. (2014). *Batiya yön veren metinler 2*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Atalay, B. (1985). *Divanü lugati't - Türk tercümesi I*. Ankara: TDK Yayınları.
- (1986). *Divanü lugati't - Türk indeksi*. Ankara: TDK Yayınları

- Bosco, J. A. (2002). What do you mean: A Brief look at Ogden and Richards' theory of meaning. <http://zimmer.csufresno.edu/~johnca/spch100/4-1-ogden.htm>. Erişim tarihi: 11.11.2014.
- Denkel, A. (1984). *Anlamın kökenleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Derleme Sözlüğü (1975). *Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü I*. Ankara: TDK Yayınları.
- El Curcani, A. (2008). *Delâilü'l i'câz, sözdizimi ve anlambilim* (O. Gürman, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Erdem, M. D. (2008). Anadolu ağızlarında görülen birincil ünlü uzunlukları üzerine. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3 / 3, Spring 2008, 502 - 562.
- Erdi, S. - Yurteser, S. T. (2005). *Divan ü lügati't - Türk*. İstanbul: Kabaalcı Yayınları.
- Ergin, M. (2004). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1989). *Türkçe kökler sözlüğü*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Filip, H. (2008). What is semantics, what is meaning [Elektronik Versiyon]. [http://plaza.ufl.edu/hfilip/Lecture % 201.pdf](http://plaza.ufl.edu/hfilip/Lecture%201.pdf). Erişim tarihi: 25.10.2014.
- Gabain, A. v. (1988). *Eski Türkçenin grameri* (M.Akalm, Çev.). Ankara: TDK Yayınları.
- Grünberg, T. (2006). *Anlam kavramı üzerine bir deneme*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Guiraud, P. (1999). *Anlambilim* (B.Vardar, Çev.). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Hadot, P. (2011). *Wittgenstein ve dilin sınırları* (2.bs.). (M. Erşen, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1993). *Felsefe sözlüğü* (8.bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Harris, R. – Taylor, T. (2002). *Dilbilimi düşününde dönüm noktaları I* (2.bs.). (E.Taylan - C.Taylan, Çev.). Ankara: TDK Yayınları.
- Huber, E. (2008). *Dilbilime giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Anlam, anlam bilimi ve iletişim*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Locke, J. (2000). *İnsanın anlama yetisi üzerine bir deneme* (2.bs.). (M. Delikara Topçu, Çev.). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Malinowski, B. (2013). The problem of meaning in primitive languages [Elektronik Versiyon]. [http://editura.mttlc.ro/carti/55_Charles_Ogden_The_Meaning_of_Meaning volume one. pdf](http://editura.mttlc.ro/carti/55_Charles_Ogden_The_Meaning_of_Meaning_volume_one.pdf). Erişim tarihi: 10.11.2014.
- Mücahid, A. (2006). Semantiğin Arap ve Batı dünyasındaki serüveni. (C. Divlekçi, Çev.). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(2), 259 – 265.

- Ogden, C. K. - Richards, I. A. (1923). *The meaning of meaning* (1. Bs.). [Elektronik Versiyon]. New York: A Harvest Book Harcourt, Brace & World, Inc.
- Onan, B. (2011). *Anlama sürecinde Türkçenin yapısal işlevleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özsoy, S. ve diğerleri (2013). *Genel dilbilim II* (2.bs.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Pilten, Ş. (2013). *Türk dilinde ızdırıp söz bilgisi, bir eşanlamlılık denemesi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Saussure, F. (2014). *Genel dilbilim yazıları* (S. Kılıç, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Searle, J. (2000). *Söz edimleri bir dil felsefesi denemesi* (R.L. Aysever, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Şanjarhan, B. (2011). Semantik üçgen etrafındaki düşünceler (E. Atmaca, Çev.). *Turkish Studies, International Periodical For the Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/4, Fall 2011, 367 – 372.
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lügati (Cilt 1, A-E)*. İstanbul: Simurg Kitapçılık.
- Toklu, O. (2007). *Dilbilime giriş* (2. bs). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tulum, M. (2011). *17. yüzyıl Türkçesi ve söz varlığı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Vardar, B. (2007). [Yönetiminde N.Güz, E. Huber, O. Senemoğlu ve E.Öztoğat]. *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü* (2.bs.). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yavuz, Ö. F. (2006). Gazâli'de esmâ-i hüsnâ yorumu. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (VI) 4, 49 – 95.
- Wittgenstein, L. (2011). *Tractatus logica - philosophicus* (3.bs). (O.Aruoba, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Güncel Türkçe Sözlük için bk. www.tdk.gov.tr

Ek - 1Şekil 1. *Ogden ve Richards üçgeni*

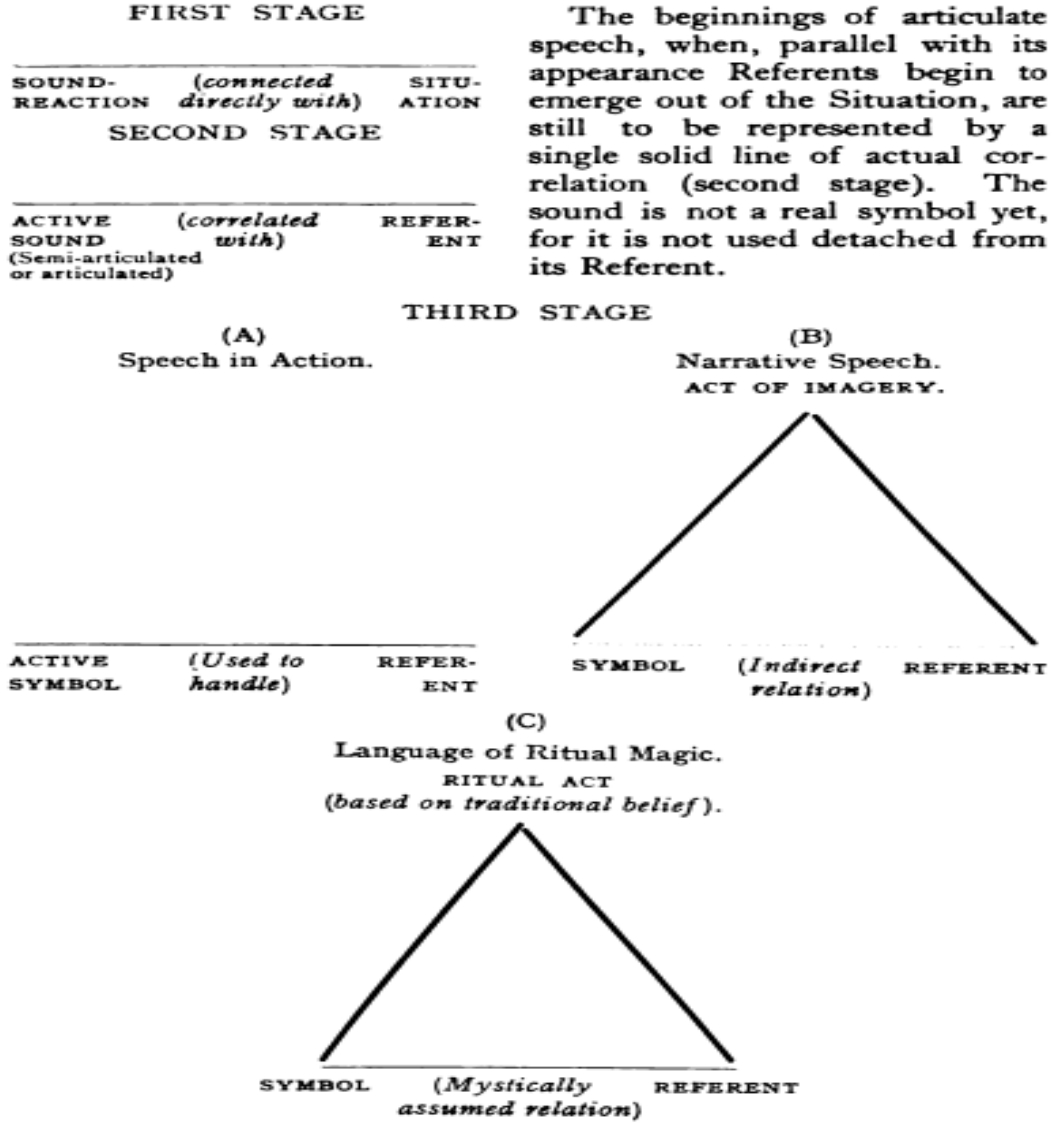
Kaynak: Ogden, C. K. ve Richards I. A. , 1923: 11.

Şekil 2. *Ogden ve Richards üçgeni çevirisi*

Ek- 2

Şekil 3. Ogden ve Richards üçgeninden hareketle B. Malinowski'ye göre anlamın gelişme aşamaları

Kaynak: C. K. Ogden ve I. A. Richards, 1923: 324.

Ek- 3

Şekil 4. Ogden ve Richards üçgeninden hareketle B. Malinowski'ye göre anlamın gelişme aşamaları ile ilgili çeviri ve açıklamalar

1. AŞAMA

Ses- tepki (Sound - reaction)	(doğrudan bağlantılı)	durum (situation)
----------------------------------	-----------------------	----------------------

2. AŞAMA

Aktif ses (active-sound) (yarı sesletim ya da sesletim)	(ilişkili)	gönderge (referent)
--	------------	------------------------

3. AŞAMA

(A)
Aksiyona bağlı konuşma
(speech in action)

Aktif Sembol (kullanıcıya bağlı)
(active symbol)

Gönderge
(referent)

(B)

Öykücül anlatım (narrative speech)
İmaj eylemi (act of imagery)

Sembol (symbol) (dolaylı bağlantı) Gönderge (referent)

(C)

Ayinlik sihir dili (language of ritual magic)
Ritüel hareketi (ritual act) (geleneksel inançlara dayalı)

Sembol (symbol) (mistik bağlantı) gönderge (referent)